

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата мистецтвознавства Бардік Марини Афанасіївни
на дисертацію
Полтавець-Гуйди Оксани Вікторівни
«Художньо-історичні домінанти творчості Віктора Полтавця
в українському образотворчому мистецтві
другої половини XX – початку XXI століть»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства
за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (мистецтвознавство)

Представлена на розгляд дисертація Оксани Вікторівни Полтавець-Гуйди є актуальною для складання достеменної історії сучасного українського образотворчого мистецтва з кількох причин. По-перше, присвячена вона комплексному культурно-історичному та мистецтвознавчому дослідженню творчості видатного українського митця, народного художника України – Віктора Васильовича Полтавця (1925–2003), яка раніше висвітлювалася тільки в окремих тематичних напрямках. По-друге, аналіз його творчості авторка проводила, будучи професійним, досвідченим художником і педагогом, знаючи тонкощі техніко-технологічної основи живописних і графічних творів художника. По-третє, вона – донька митця – була знайома з внутрішнім світом свого талановитого батька і розкрила маловідомі факти його біографії та життєві обставини, що безпосередньо вплинули на творчість В. Полтавця.

Так, приміром, уже у *вступі* дисертації авторка розкриває сутнісну рису особистості В. Полтавця, котра сформувала ідейний лейтмотив і тематичний напрям його творчості: «Як нащадок давнього козацького роду В. Полтавець завжди зберігав духовний зв'язок та пам'ять про героїчну українську історію». Так стає зрозумілим духовне підґрунтя, яке дозволило художнику залишатися самотньою творчою особистістю і в тоталітарних ідеологічних умовах, і в часи демократичних змін в Україні.

Дисертація є результатом багатолітньої праці О. Полтавець-Гуйди, яка набула форми дисертаційного дослідження у межах науково-дослідницької

діяльності кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за комплексною темою «Мистецтвознавчі та експертні дослідження національної культурної спадщини» (державний реєстраційний номер 0118U001513). Подана на захист у вигляді рукопису дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій авторки за темою дисертації, вступу, трьох розділів та семи підрозділів, загальних висновків, списку використаних архівних джерел та літератури (204), додатків (зокрема 64 ілюстрації живописних і графічних творів В. Полтавця). Побудована авторкою структура дисертації дозволила їй дослідити ступінь вивчення заявленої тематики, опрацювати візуальні, речові, текстові джерела, послідовно викласти методику проведеного дослідження, провести комплексний аналіз живописного та графічного спадку В. Полтавця в контексті історичного розвитку художньої культури України.

Авторкою чітко сформульовані: завдання дисертаційного дослідження і пов'язана з ним мета, остання обумовлює коло дослідницьких завдань, конкретику об'єкта і предмета дослідження.

У першому розділі дисертації *«Теоретико-методологічні засади дослідження»* дисертантка в історіографічному огляді проблематики дослідження обирає вісім тематичних напрямів, аби в подальшому надати контекстуальне бачення творчості В. В. Полтавця і визначить її як складову і феномен української художньої культури другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Слід відзначити широкий часовий діапазон студійованих авторкою друкованих і рукописних праць, особливо присвячених мистецтву України часів тоталітаризму, куди увійшли новітні розробки, зокрема й дисертації українських науковців задля врахування новітніх напрацювань. Переконливим результатом вивчення авторкою опублікованих праць, де були висвітлені або представлені в репродукціях окремі твори В. Полтавця, є обґрунтування необхідності культурно-контекстуального дослідження усієї творчої спадщини митця.

Для виконання цього завдання авторка залучає джерельну базу, до якої, що є особливо цінним, увійшли візуальні, текстові та речові джерела з родинного архіву художника. Вони, поряд із уведеними в науковий обіг архівними джерелами з колекції Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України, є основою наукової новизни дисертації. Позитивно слід оцінити надану авторкою чітку систематизацію багатоскладової джерельної бази.

Сукупність обраних загальнонаукових і мистецтвознавчих методів дозволило авторці всебічно дослідити мистецьку спадщину В. В. Полтавця, куди увійшли твори станкового живопису і книжкової графіки, начерки та ескізи, замальовки й етюди, у зв'язку з тими суспільно-політичними і національно-культурними подіями, що формували мистецький простір України. Зважаючи на особистість дослідниці виключне значення у виявленні оригінальності творів художника, у новизні наведених фактів його творчого життя, безумовно, має застосований в роботі біографічний метод.

Другий розділ, «Становлення і розвиток історичного жанру в українському образотворчому мистецтві другої половини ХХ ст.», є, по суті, визначенням місця живописних творів батально-історичного жанру В. Полтавця в історії живопису і культурному житті України 1950-х – початку 2000-х рр. Для цього авторка заглиблюється у витоки історичного живопису і в його межах батального жанру. Ретельний огляд їхнього розвитку в ХІХ – в першій половині ХХ ст. в європейських художніх школах, в українських землях включно із західноукраїнськими, розкриває культурно-мистецький генезис історико-батальних творів В. Полтавця. Авторка слушно звертає увагу на ідеологічний тиск у радянські часи, що зумовив виникнення творів певної тематики, певного трактування образів у живописі, книжковій ілюстрації, скульптурі, музиці, театрі, кінематографії.

Живою, невимушеною за викладом є частина, присвячена життєвому шляху і творчому становленню В. Полтавця, вона сприймається як цікава оповідь навіть у форматі академічного тексту. Оскільки В. В. Полтавець

навчався у Харківському художньому інституті, особливу увагу в дисертації приділено художньому життю, суспільно-політичній ситуації, що вплинули на формування харківської художньої школи в 1920-х – на початку 1930-х рр. у боротьбі прихильників академічного та формалістичного підходів у мистецтві, а також із середини 1930-х, коли почав безроздільно панувати соцреалізм. Дисертантка підкреслює: художники батального жанру об'єктом своєї творчості обирали історію українського народу, іноді ризикуючи отримати оцінку своїх творів як націоналістичних, таких, що ідеалізують козацтво. Зупиняючись на певних аспектах навчання, авторка як художниця і педагог, висвітлює вплив на формування В. Полтавця-художника його вчителів – О. Кокеля і М. Дерегуса, залучаючи матеріал, почерпнутий безпосередньо із розповідей батька.

Соціокультурний аспект творчості В. Полтавця авторка розкриває, аналізуючи художні процеси в Україні середини 1950-х. Вона дійшла висновку, що в ці роки «хрущовської відлиги» В. Полтавець не став на шлях мистецької опозиційності, але, зберігаючи нароби академічної школи і реалістичного підходу в мистецтві, тримався національних джерел. Участь у бойових діях надали правдивості батальним творам митця, яку не могли спотворити ідеологічні кліше. У вирі суперечок реалістичних і формалістичних підходів він знайшов свій творчий шлях; ідейна зрілість майстра продемонстрована уже в його дипломній роботі – живописному полотні «Атаку відбито» (1950), розгорнутий мистецтвознавчий аналіз якої надає авторка. Вона робить логічний висновок, що В. Полтавець крізь призму авторського бачення, зображував події української історії, формуючи мистецькими засобами семантичне поле національно-культурної ідентичності. Свій висновок авторка підкріплює скрупульозним аналізом серії картин В. Полтавця воєнної тематики (1950-ті – 1990-ті рр.), історичних картин зі славного і трагічного минулого України, українського козацтва, виявляючи при цьому професійний рівень і мистецтвознавця, і художника.

У третьому розділі, що має назву *«Художньо-стилістичні домінанти в історичному жанрі живопису та графіки В. Полтавця»*, дисертантка продовжує мистецтвознавче дослідження творів художника, акцентуючи їхні переважні стильові особливості. Додержуючись хронологічного принципу, вона звертається до графічної спадщини батька 1950-х – 1970-х рр., а вже потім повертається до живописних творів 1990-х – початку 2000-х рр. Доцільним виглядає саме такий варіант дослідження спадщини В. Полтавця, тому що 1991 р. став етапним в суспільно-політичній ситуації і культурному розвитку України, коли радянська ідеологія перестала існувати, і художники могли вільно обирати тематику і художню мову своїх творів.

Авторка ретельно виклала тенденції розвитку української графіки з початку ХХ ст., вимальовуючи історико-мистецьке тло творчої та організаційної діяльності В. Полтавця у царині книжкової ілюстрації, адже сімнадцять років (1958–1974) свого життя В. Полтавець працював на посаді головного художника видавництва «Дитвидав», з 1964 р. – «Веселка». 1950-ті –1970-ті рр., як вірно зауважує дисертантка, є таким періодом української графіки, якому притаманний синтез надбань попередніх десятиліть, пошуки нових форм художнього оздоблення книги, національної своєрідності образної мови, сприйняттям книги як підпорядкованого законам архітектоніки єдиного художньо-поліграфічного цілого. У дисертації надана характеристика «фольклорного реалізму» – культурного руху, у руслі якого вивчалися набутки народних майстрів, діалектна мова, звичаї, традиції, розвивалась етностилістики в мистецтві, зокрема в графіці. Вельми цікавою є частина дослідження, де на основі архівних матеріалів, ретельно досліджених дисертанткою, уперше висвітлено художній процес у видавництві «Веселка», наведено вислови В. Полтавця щодо теоретичних і техніко-технологічних засад ілюстрування дитячих книг, тогочасного стану в царині книжкової ілюстрації, а додатково розкрито організаторський талант художника. Наведені матеріали також висвітлюють в дискусійному ракурсі позиції щодо ілюстрування книг інших відомих художників України, таких, приміром, як

Г. Якутович, Т. Яблонська. Дисертантка дослідила графічну спадщину В. Полтавця, яка не обмежувалася видавництвом, де він працював. Його ілюстрації також прикрашали книжкову продукцію інших видавництв України, адресовану читачам різних поколінь. Наводячи аналіз графічних творів художника, О. Полтавець-Гуйда виявляє специфіку, притаманну книжковій графіці, відмічаючи тематичні домінанти – батальні сцени, зазвичай, за участю коней, завжди віртуозно зображених, а також теми з життя українського народу. Стосовно домінанти образотворчої мови – художник залишався вірним реалістичним засадам.

О. Полтавець-Гуйда повідомляє, що творча діяльність в незалежній Україні для її батька була реалізацією давно задуманих творів. Авторка склала тематичну систематизацію творів живопису художника 1990-х – початку ХХІ ст. Це – видатні історичні постаті українського козацтва, давньоруських часів, а також тема скіфів, словом, тематична спрямованість пошуків В. Полтавця визначалася домінантою історичної тематики в її героїчно-батальній інтерпретації. Цінними є свідчення О. Полтавець-Гуйди, відомі їй від самого батька, про зміну авторського художнього методу: від відступив своєї системи написання картин – ескіз композиції, студійна відрисовка натури, живописні етюди, робота на полотні – і писав майже повністю за уявою, завдяки багатолітньому досвіду. Цікавим є також спостереження дисертантки, що художник навіть у жанрових сценах тяжів до монументальності, інколи надавав буденним фактам романтичного змісту. Авторка провидить детальний мистецтвознавчий аналіз низки творів пізнього періоду творчості В. Полтавця. І знову ж таки, вельми цікавим є оприлюднений матеріал, почерпнутий О. Полтавець-Гуйдою з життя, як саме її батько став видатним художником-кіннотником. Узагальнюючи дослідження творчості зазначеного періоду, авторка доводить що В. Полтавець у своїх творах ґрунтувався на витоках української культури, української історії, вільно обираючи сюжети, застосовуючи складену роками авторську манеру письма.

Загальні *висновки* дисертації свідчать, що О. Полтавець-Гуйди виконала всі поставлені дослідницькі завдання в повному обсязі, досягла результатів, що містять наукову новизну.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О. Полтавець-Гуйди, мусимо висловити низку *зауважень*.

1. Заявлені хронологічні межі дослідження (друга половина XX – початок XXI ст.) слід було б скоригувати, вони виявилися занадто вузькими. У процесі роботи дисертантка розширила їх, залучаючи матеріал з окремих питань історії західноєвропейського та українського образотворчого мистецтва, починаючи з XIX ст.

2. У першому розділі, підрозділі 1.1. авторка, на нашу думку, приділила зовелику увагу узагальнюючим працям, присвяченим розвитку українського образотворчого мистецтва з давніших часів, далеко вийшовши за межі визначеного об'єкта дослідження, за межі загальнокультурного контексту спадщини В. Полтавця.

3. У другому розділі, підрозділі 2.1. порушене авторкою питання генезису історичного жанру набули характеру історичного екскурсу з часів Давнього Єгипту і Месопотамії. Віддаючи належне ерудиції та фаховій підготовці дисертантки, вважаємо, що було б доцільним зосередити увагу на творах європейських та українських художників, які безпосередньо вплинули на історичний і батальний живопис В. Полтавця, на формування авторської художньої манери.

4. У другому розділі, підрозділі 2.2. авторка, стверджує, що в Харкові з другої половини XX ст. продовжували формуватися традиції реалістичного мистецтва і наводить до прикладу творчість митців, серед яких і В. Єрмилова. Маємо зауважити, В. Єрмилов відомий перш за все творами авангардних течій, таких як кубофутуризм, конструктивізм, супрематизм, творами промислового дизайну, розробкою шрифтів.

5. У третьому розділі, підрозділі 3.2. дисертантка послідовно описує етапи процесу роботи В. Полтавця над картинами, проте раніше повідомляє,

що в 1990-х – початку 2000-х В. Полтавець відійшов від свого традиційного алгоритму в роботі і писав за уявою. Тому доречніше було б викласти авторський метод В. Полтавця, названий авторкою «класичний метод роботи над картиною», в підрозділі 2.3., де представлені твори, які художник створював саме за описаним методом.

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і жодним чином не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Автореферат стисло, змістовно, точно відображає зміст і ключові положення дисертаційної роботи. Її результати і висновки: були оприлюднені авторкою на міжнародних та українських науково-практичних конференціях (7) і відповідно вийшли друком; віддзеркалені у фахових виданнях України за напрямом «мистецтвознавство», включених до міжнародних наукометричних баз (4); у виданні країни ЄС, також включеному до міжнародних наукометричних баз (1); та й наукова публікація (1), що додатково відображає зміст дослідження, увійшла до знаного українського наукового видання «Шевченківська енциклопедія».

Дисертація є самостійною науковою працею, виконаною на належному фаховому рівні, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, а її авторка Оксана Вікторівна Полтавець-Гуйда заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,

провідна наукова співробітниця

науково-дослідного відділу історії та археології

Національного заповідника «Києво-Печерська лавра»

Марина БАРДІК

КАДРІВ
Дізнє 03266 *Дізнє* М. 4.

нагальник вступу касров Ірина ГОРЮКОВА